

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

HENTTINEN, JARKKO

LUOKANOPETTAJAN TOIMINTAMALLIT
KOULUKIUSAAMISEN HAVAITSEMISESSA JA SIIHEN
PUUTTUMISESSA

Kasvatustieteen kandidaatin työ

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Luokanopettajan koulutus

2017

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

Kasvatustieteiden tiedekunta

Tiivistelmä opinnäytetyöstä

Luokanopettajankoulutus		Tekijä Henttinen Jarkko	
Työn nimi Luokanopettajan toimintamallit koulukiusaamisen havaitsemisessa ja siihen puuttumisessa			
Pääaine Kasvatustiede	Työn laji Kandidaatintyö	Aika Toukokuu 2017	Sivumäärä 25
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä tutkielmassa tutkin luokanopettajan keinoja ja velvollisuuksia koulukiusaamisen havainnoinnissa ja siihen puuttumisessa. Tutkin miten koulun ja valtion tason säännöt ja ohjeistukset vaikuttavat luokanopettajan koulukiusaamistyöhön. Perusteluni tutkimukselle ovat koulukiusaamisen yleisyys Suomen kouluissa. Noin joka kymmenes suomalainen lapsi tulee kiusatuksi koulussa ja jokaiselle peruskoulun luokalle on tyypillistä yksi kiusaamistapaus.</p> <p>Toteutan tutkimuksen systemaattisena kirjallisuuskatsauksena. Tutustun Opetushallituksen perusopetuksen opetussuunnitelmaan, perusopetuslain koulun turvallisuutta käsitteleviin lakipykäliin ja opettajan toimintamalleja käsitteleviin kasvatustieteellisiin teoksiin. Tarkastelen luokan oppilaiden vertaissuhteiden merkitystä kiusaamista käsittelevälle opettajalle. Käytän tutkimuksessa kansainvälisiä ja suomalaisia aiheeni kannalta merkittäviä lähteitä.</p> <p>Tutkimuksestani ilmenee, että suurin osa kiusaamisesta tapahtuu, kun aikuinen ei sitä näe. Lapset näkevät koulukiusaamista helpommin, joten kouluissa tarvitaan oppilaita, joilla on rohkeutta kertoa aikuisille kiusaamisesta. Opettajan tärkein voimavara on rakentaa vahva luottamussuhde oppilaisiinsa, jotta oppilaat suostuvat kertomaan, ketä luokassa kiusataan. Opettaja voi havaita kiusatun oppilaan oireilua käyttäytymisen ja olotilan heikkenemisenä.</p> <p>Tutkimuksessa selviää, että kiusaajan ja kiusatun välillä vallitsee epätasapaino heidän sosiaalisessa hierarkiassa. Kiusaaja pyrkii eristämään kiusatun yhteisöstä uskottelemalla sivustaseuraajille, että kiusattu on "vääränkaltainen" ja hänen kanssaan oleminen heikentää luokan yhtenäisyyttä. Opettajan tulee kiusaamisen puuttumistyössä purkaa näitä sosiaalisesti rakennettuja harhaluuloja. Tutkimuksessani käydään läpi kasvatustieteelle tutuimmat keskustelumenetelmät, joilla pyritään saamaan kiusaaminen loppumaan. Tavoitteellisessa keskustelussa kiusajaan kanssa painottuvat yhteisymmärryksen löytäminen, kiusaajan omat näkemykset kiusaamisesta, koulun vaatimukset käyttäytymisestä ja seuraamukset kiusaamisen jatkuessa.</p> <p>Tutkimus ei pysty määrittämään oikeaa ja parasta mahdollista puuttumiskeinoa, mutta kartoittaa mahdollisuudet ja tarjoaa vaihtoehtoisia toimintamalleja suomalaisessa peruskoulukontekstissa. Tutkimus tarjoaa hyötyä niille opettajille ja tutkijoille, jotka pohtivat mahdollisia työskentelymalleja kiusaamisen ehkäisemiseen, havaitsemiseen ja siihen puuttumiseen.</p>			
Asiasanat	Koulukiusaaminen, kiusaamisen havainnointi, kiusaamiseen puuttuminen		

Sisältö

1	Johdanto	1
2	Koulukiusaamisen määritelmä	2
2.1	Suora ja epäsuora kiusaaminen	3
2.2	Verkkokiusaaminen	4
3	Opettajan oikeudet ja velvollisuudet	5
4	Koulukiusaamisen havaitseminen	7
4.1	Epäsuorat vaikutuskeinot.....	9
4.1.1	<i>Säännöt luokassa</i>	9
4.1.2	<i>Ehkäiseminen osana havaitsemista</i>	10
4.2	Dokumentointi	11
5	Koulukiusaamiseen puuttuminen	11
5.1	Millainen on rakentava tapa keskustella oppilaan kanssa?	13
5.2	Kiusaajan kohtaaminen	14
5.2.1	<i>Rangaistukset ja seuraamukset</i>	15
5.2.2	<i>Sopimus</i>	15
5.2.3	<i>Pikasin malli</i>	16
5.2.4	<i>Vertaissovittelu</i>	17
5.3	Kiusatun tukeminen	17
6	Pohdinta	19
7	Lähteet	21

1 Johdanto

Toteutan tutkimuksen, jossa tarkastelen opettajan keinoja havaita koulussa tapahtuvaa koulukiusaamista ja toimintakeinoja kiusaamisen lopettamiseksi. Käyn läpi opettajan velvollisuudet koulukiusaamistyössä. Tavoitteenani on selvittää, miten opettajan tulee toimia tunnistaakseen kiusaamista ja miten koulukiusaaminen voidaan puuttua.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Miten luokanopettaja voi puuttua koulukiusaamiseen?
- 2) Millaisia toimintamalleja teoria tarjoaa kiusaamiseen puuttumisessa?

Koulukiusatuksi tulemisen yleisyys Suomen kouluissa vaihtelee tutkimuksissa 5-15 % välillä. Yleisyyteen vaikuttavat tutkimusmenelmä, tutkimuksessa käytetty kiusaamisen määritelmä ja tutkittujen lasten ikä. Nuoremmat lapset kertovat vanhempia useammin tulevansa kiusatuksi. Luokka-asteilla 1-6 löytyy tyypillisesti yksi kiusattu oppilas joka luokalta. (Salmivalli 2010).

Kaikkia kiusaamistapauksia ei käsitellä koskaan, sillä opettajat ja muut aikuiset havaitsevat vain pienen osan kiusaamistapauksista (Hamarus 2012). Opettajat näkevät kiusaamisen ongelmana, jolle ei löydy pysyvää ratkaisua (Geffner, Loring & Young 2001.).

Kasvatusalan työntekijöiden ei kuitenkaan kannata vaipua lannistavaan pessimismiin. Toimivia malleja puuttua koulukiusaamiseen on lukuisia. Koulukiusaamiseen voi puuttua tehokkaasti kohdennetuilla ja yleisillä toimenpiteillä, kiusaamisen vastaisilla työryhmillä ja koulun toimintamallin kehittämisellä (Salmivalli 2010).

Kiusaamisen havaitseminen on oleellisessa osassa koulukiusaamisen purkamisprosessissa. Mitä ei näe, siihen ei voi puuttua. Suuri osa koulukiusaamisesta on piilokiusaamista, josta opettaja tai muu koulun henkilökunta ei tiedä mitään. Siksi on tärkeää, että opettaja pystyy tunnistamaan koulukiusaamisen signaalit ja merkit. (Sullivan 2011).

Koulukiusaaminen voi olla hyvinkin pitkäkestoista, pahimmissa tapauksissa oppilas voi olla koulukiusaamisen uhri jopa vuosia. Monilta opettajilta puuttuu tieto, taito ja itseluottamus havaita koulukiusaamista ja puuttua siihen. (Cowie & Dawn 2008).

Tarkastelen, millaiset ohjeet perusopetuksen opetussuunnitelma ja perusopetuslaki antavat kiusaamiseen puuttumiseen. Opettajat noudattavat kurinpidollisissa ja kasvatuksellisissa toimenpiteissä koulun ja opetuksen järjestäjän määrittämää linjaa. Suunnitelmat koulukiusaamistapauksien käsittelystä vaihtelevat kouluittain, mutta kaikilla kouluilla on suunnitelma, miten opettajan tulee toimia havaitessaan kiusaamista. Tarkastelen mitä työvaiheita opettajalla on kiusaamisen puuttumisessa.

Toteutan kandidaatin työn systemaattisena kirjallisuuskatsauksena, sillä pyrin rakentamaan teoriakirjallisuuden määrittämää kokonaiskuvaa aihealueesta. (Salminen 2011). Käsittelen kandidaatintyössäni keskeisimmät teoriat kiusaamisprosessin purkamisesta. Tarkoitukseni on luoda yleiskatsaus koulukiusaamisen koulutason käsittelyyn teoriakirjallisuudesta ja arvioida sen toimivuutta suomalaisen peruskoulun kontekstissa.

Rajaan tutkimuksesta ulos koulukiusaamisesta johtuvat negatiiviset seuraukset ja koulukiusaamista ilmiönä käsittelevät seikat. En myöskään pohdi koulukiusaamisen syitä. Suoritan tämän rajauksen, sillä kun opettaja kohtaa kiusaamista luokassa, tärkeintä on keskittyä asioihin, jotka edesauttavat kiusaamisen loppumista.

2 Koulukiusaaminen määritelmä

Kiusaaminen on jatkuvaa, usein toistuvaa ja samaan henkilöön kohdistuvaa henkistä ja fyysistä häirintää. Kiusaamisen tarkoitus ja päämäärä on aiheuttaa kiusatulle toistuvasti pahaa mieltä ja oloa. Kiusaaminen on alentavaa ja kiusaamistilanteessa osapuolet eivät ole tasavertaisia: kiusaajalla on aina joko sosiaalinen tai fyysinen ylivoima, ja hän jatkaa hyökkäyksiä viikkojen, joskus kuukausien tai vuosien ajan. (Hamarus 2012; Salmivalli 2010).

Kiusaamistapauksissa osapuolten roolit ovat selkeästi ”alistaja” ja ”alistettu”, ei koskaan kaksipuolinen kahakka. Alistajana” tai ”nöyryyttäjänä” toimii usein useampi lapsi, joskus koko koululuokka. Koulukiusaamisen erottaa muusta aggressiivisesta käyttäytymisestä juuri vahva roolijako. Kiusaaminen on dominoivaa vallankäyttöä, jossa kiusatun ja kiusaajan välillä vallitsee voimasuhteiden epätasapaino eli kiusattu on voimaton puolustautumaan.

Kiusaamisen muotoja on lukuisia, kuten nimittely, haukkuminen, ulossulkeminen, ilkeiden juttujen levittäminen, fyysiset lyönnit, potkut ja tönimiset ja omaisuuteen kajoaminen.

(Salmivalli, 2010). Naylorin ja Chauhanin (2006) mukaan oppilaiden näkemys ja käsitteet koulukiusaamisesta voivat poiketa merkittävästi opettajan määrittelystä. Siksi opettajan pitää kuunnella tarkasti oppilaita, kun he puhuvat muiden oppilaiden kohtelusta koulussa. Opettajan ja oppilaiden täytyy päästä yhteisymmärryksen, mitä koulukiusaaminen on. Koulun aikuiset eivät välttämättä edes tunnista kiusaamista, vaikka näkisivät sen tapahtuvan (Pörhölä 2006).

Mediassa kiusaamistapauksista esillä ovat räikeimmät, yleensä poliisin kanssa selvitetty tapaukset. Media luo kuvan, että kiusaajat ovat poikkeuksellisia oppilaita, joiden terveys ja tausta ovat erikoislaatuiset. Tyypillisesti koulukiusaaja on tavallinen lapsi. (Salmivalli, 2010).

Näistä syistä ”kiusaajatyyppiin” etsiminen ei ole luontevaa. Kiusaajat eivät ole erillinen, tunnistettava ihmisryhmä, mutta kiusaamistapaukset noudattavat tiettyjä säännönmukaisuuksia, joita voi oppia havaitsemaan paremmin. Persoonalliset ominaisuudet voivat vaikuttaa kiusaajaluonteen muodostumiseen, mutta niiden tarkkailu vie huomion pois oleellisesta: yhteisöllisestä näkökulmasta ja yhteisön vuorovaikutussuhteista. (Hamarus 2008).

2.1 Suora ja epäsuora kiusaaminen

Olweus (1992) määrittää suoran kiusaamisen melko avoimiksi hyökkäyksiksi kiusattua kohtaan, joissa käytetään fyysistä voimaa ja verbaalista nimittelyä. Yksittäiset suoran

kiusaamisen tapaukset ovat selkeästi nähtävissä ja todistettavissa. Hamarus (2008) toteaa, että suora kiusaaminen sisältää erittäin konkreettisia tekoja, joista voi koitua hajonneita esineitä ja mustelmia. Kiusaaja osoittaa selkeästi inhonsa kiusattua kohtaan. Suoraa kiusaamista ovat kaikki fyysisen väkivallan keinot, sekä nimittely ja pelottelu. (Hamarus 2008).

Naylorin & Chauhanin (2008) korostavat, että koulukiusaamisen havainnointi on vaikeampaa, kun se tapahtuu epäsuorasti sulkemalla kiusattu ulos sosiaalisesta kanssakäymisestä ja levittämällä ilkeitä juttuja. Vertaisryhmässä epäsuoraa kiusaamista voidaan toteuttaa usealla eri tavalla. Kiusatulle voidaan sanoa hyvin selvästi, että häntä ei oteta mukaan mihinkään toimiin, eikä hän ole tervetullut viettämään aikaa muiden oppilaiden kanssa. Tämä ilmoittaminen tehdään usein julkisella paikalla, jotta kiusattu kokisi olonsa mahdollisimman nöyryytetyksi ja alistetuksi. (Herkama 2012).

Syrjiminen on epäsuoran kiusaamisen muoto, jonka tarkkasilmäinen aikuinen pystyy havaitsemaan. Jos joku lapsi on toistuvasti ulkopuolella oppilaiden yhteisestä toiminnasta, hän on todennäköisesti epäsuoran kiusaamisen uhri. Kiusaamisen tavoite on eristää kiusattu kokonaan yhteisöstä. Syrjimiseen puuttuminen on vaikeaa. Kiusattu usein kokee, ettei häntä kiusata, vaan kukaan ei vain halua olla hänen kaveri. (Hamarus 2008).

2.2 Verkkokiusaaminen

Verkkokiusaaminen käsitteenä kattaa kaikki kiusaamisen muodot, jotka tapahtuvat sähköisen viestimen välityksellä. Hamaruksen (2012) mukaan verkkokiusaamista voi kutsua myös nimityksillä sähköinen kiusaaminen, internetkiusaaminen tai kännykkäkiusaaminen. Yhteistä tälle verrattain uudelle kiusaamismuodolle on, että kiusaamista voi tulla ympäri vuorokauden, viestit lähtevät ja saapuvat välittömästi, kiusaaja voi käyttää anonyymia identiteettiä ja kun kiusaaja pitää itseään tuntemattomana, kielenkäyttö voi olla karumpaa.

Verkkokiusaaja voi lähettää kuvia ja videoita, joiden tavoitteena on nolata ja häpäistä uhri. Verkkokiusaaminen on usein samanaikaista koulussa tapahtuvan kiusaamisen kanssa, eli opettajan täytyy nettikiusatusta lapsesta noteerata, että hän on todennäköisesti kiusattu myös koulussa.

Yleinen harhaluulo on, ettei verkkokiusaajaa voida jäljittää. Viestien lähettäjä pystytään selvittämään, esimerkiksi jäljittämällä tietokoneen IP-osoitteen. Internetissä tapahtuvasta kiusaamisesta jää jopa selkeämpi jälki kuin kasvokkain sanotusta, jossa usein todisteena on vain osapuolten omat kertomukset tapahtuneesta. Lapsille on hyvä kertoa, miten toimia, kun he kohtaavat epäasiallisia viestejä. Kiusatun on hyvä tietää, että viestejä ei tarvitse hävetä eikä nolostella, kiusaamista koskevat internetsivut ja viestit tulee säilyttää ja epäasiallisesta käytöksestä kannattaa kertoa operaattorille tai palvelun ylläpitäjälle. Jos viestit ylittävät rikoskynnyksen, asiasta tulee ilmoittaa poliisille. (Hamarus 2012).

Mannerheimin lastensuojeluliitto neuvoo kiusattua olemaan vastaamatta kiusaamisviesteihin, estämään viestien lähettäjän niissä palveluissa joissa se on mahdollista, tallentamaan kaikki pilkkaavat viestit, keskustelut ja kuvat ja kertomaan rohkeasti asiasta aikuiselle, johon luottaa.

3 Opettajan oikeudet ja velvollisuudet

Jokaisella koulun oppilaalla on oikeus turvalliseen työskentely-ympäristöön. Opetuksen järjestäjän tulee laatia suunnitelma, joka suojaa oppilaita kiusaamiselta, ja valvoa suunnitelman noudattamista ja toteutumista. Oikeudet ja velvollisuudet ovat voimassa, kun oppilas osallistuu opetukseen tai muuhun toimintaan. Koulussa tai koulumatkalla tapahtuneesta kiusaamisesta tulee ilmoittaa huoltajille. (Perusopetuslaki 30 § 1 mom. ja perusopetuslaki 29 § 1 mom. (1267/2013)) Opetuksen järjestäjä voi tarkoittaa kuntaa,

kuntayhtymää, yksityistä tahoa tai valtiota. Lainsäädäntö rakentuu Suomessa niin, että varsinainen vastuu turvallisuudesta on opetuksen järjestäjällä, mutta koulun järjestyssääntöjen kautta lait siirtyvät opettajan käytännön työvelvollisuudeksi (Poutala 2010).

Perusopetuslain 35 § oikeuttaa opettajan pitämään enintään kaksi tuntia kestävästä kasvatustilanteesta. Kiusaaminen ei ole erikseen mainittu syy kasvatustilanteelle, mutta syyksi voidaan yksilöidä toimenpiteeseen johtanut kiusaamisteko, jossa oppilas on esimerkiksi kohdellut muita oppilaita epäkunnioittavasti tai ihmisarvoa loukkaavasti. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014) toteaa, että kasvatustilanteesta on ensisijainen kurinpidollinen toimenpide. Opetuksen järjestäjän tulee tarjota jokaiselle alaiselle kasvatustilanteiden ja kurinpitomenettelyjen toteuttamiseen suunnitelma. Opetushallituksen vuoden 2009 seurantaraportti toteaa, että lähes kaikista Suomen kouluista löytyy kirjattu yhteinen käytäntö koulukiusaamistilanteiden käsittelyyn.

Opetuksen järjestäjä voi antaa oppilaalle kirjallisen varoituksen. Oppivelvollisen lapsen koulusta erottaminen vaatii yhteistyötä sosiaalihuollon kanssa, ja erottamispäätös on lastensuojelulain alainen päätös. Perusopetuslain pykälässä 36 § sallitaan jälki-istunto, jos se tukee kasvatuksellista tehtävää. Oppilasta ei saa jättää valvomatta kurinpitovastuun yhteydessä, eikä oppilas saa tämän takia olla jäädä opetustilanteesta pois. (Perusopetuslaki 35 §. ja perusopetuslaki 36 § (1267/2013))

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) todetaan, että opettajan tulee tarjota oppilailleen turvallinen opiskeluympäristö ja työrauha. Keskeisinä keinoina opetussuunnitelmassa pidetään opettajan antamaa palautetta, ohjausta, yhteistyötä ja sekä yhteistä vastuunottoa ja huolenpitoa. Opettajan tulee kasvatustilanteiden aikana kuulla oppilasta että selvittää syyt ja seuraukset tapahtuneeseen. Opetussuunnitelma vaatii, että menettelyn tavoitteena on löytää myönteisiä keinoja koulussa käyttäytymisen ja hyvinvoinnin parantamiseksi. Opetussuunnitelmassa varoitellaan käyttämästä lasta nöyryyttäviä tai loukkaavia kurinpidollisia keinoja.

Suomen koulut ovat hyvin autonomisia ja toteuttavat koulun toimintakulttuuria paikallisesti. toimintamallit vaihtelevat koulukohtaisesti. Kiusaaminen on järjestyssääntöjen vastaista, mutta käytännön tason toiminta voi vaihdella runsaasti eri kouluissa. Koko koululle yhteinen kiusaamisen vastainen toimintamalli on tärkeä. Hyvä toimintaohje kertoo opettajille, miten akuutissa tilanteessa tulee toimia. Koulujen velvollisuus on valvoa toimintaohjeiden toteutumista. (Salmivalli 2010). Koululla tulee olla suunniteltuna, missä vaiheessa opettajan pitää olla yhteydessä huoltajiin ja missä tapauksissa riittää keskustelu koululla. Vaihtoehtoisesti oppilas voi itse ilmoittaa asiasta kotiin, mieluiten puhelimitse (Hamarus 2008).

4 Koulukiusaamisen havaitseminen

Jos opettajat eivät tiedä koulukiusaamisesta, he eivät voi puuttua siihen. Vuonna 2009 Opetushallituksen seurantaraportissa kyseltiin peruskoulun 1-6-luokkalaisilta, kuinka yleiseksi he arvioivat koulunsa kiusaamisongelman. Raportissa todetaan, että oppilaista noin 7-8 % ilmoittaa kokevansa viikottaista kiusaamista. Koulujen omat arviot kiusaamisen yleisyydestä vaihtelevat runsaasti, sillä tapausten kirjaamisesta ja tilastoimisesta ei ole valtakunnallista, yhteistä linjaa. (Rimpelä ja Fröjd 2009).

Opettaja havaitsee koulukiusaamista tarkkailemalla mahdollisesti kiusatun oppilaan käyttäytymistä ja kohtelua luokassa. Merkkejä ovat, jos lapsi saa paljon negatiivista huomiota vertaisryhmässä, hänellä ei ole kavereita, hän ruokailee yksin, häntä ei oteta peleihin ja leikkeihin mukaan, hän ei puhu luokassa, hänet vedetään konfliktien keskipisteeseen ja hänelle

annetaan ilkeämielisiä kommentteja, jos hän sanoo jotain tunnin aikana. Oppilaan käyttäytyminen ja tunteet voivat muuttua heikommiksi. Kiusatulla voi ilmetä ilottomuutta, huolia, vetäytymistä, lintsaamista, koulutulosten heikkenemistä ja joissain tapauksissa jopa änkytystä. (Sullivan 2011). Olweuksen (1992) mukaan kiusatulle voi ilmetä mustelmia, naarmuja, rikkinäisiä vaatteita ja usein katovia tavaroita. Lisäksi Olweus toteaa, ettei lapsi keksi ongelmille mitään selitystä.

Toistuvasti yksinään oleva oppilas on erityisen huolen aihe. Opettaja voi luokkatilanteessa havaita syrjityn oppilaan tilanteissa, joissa oppilaat saavat valita oman ryhmänsä tai parinsa. Syrjimällä kiusatun oppilaan kanssa tehdään yhteistyötä vain, kun "parempia" vaihtoehtoja ei ole. Kiusattu oppilas pyritään eristämään täysin muista. Kiusaajat ja sivustaseuraajat perustelevat eristämistä kiusatun "toiseudella". Kiusatun seuraa halutaan välttää, sillä tämä määritellään vertaisryhmässä huonoksi, tyhmäksi ja haitalliseksi seuraksi. Oppilaat osaavat olla hienovaraisia ja tekevät pieniä eleitä, joilla osoitetaan, ettei kiusattu ole pidetty eikä osa yhteisöä. Syrjimiseen puuttuminen on vaikeaa, sillä kiusattu usein kokee, ettei häntä kiusata, vaan kukaan ei vain halua olla hänen kaverinsa. (Hamarus 2008).

Oppilaat tietävät aikuisia useammin kiusaamisesta (Rimpelä & Fröjd). Siksi on viisasta kysyä koulussa tapahtuvasta kiusaamisesta oppilailta melko suoraan. Oppilaat eivät kuitenkaan mielellään kerro aikuiselle toisten oppilaiden asioista, varsinkaan jos eivät luota aikuiseen riittävästi. Kysymykset kannattaa laatia siten, että oppilaiden on helppo vastata niihin ja ettei oppilaiden tarvitse pelätä kertomisesta johtuvia mahdollisia sosiaalisia seurauksia. Oppilailta voi kysyä neutraalisti, missä paikoissa he kokevat olonsa turvattomaksi ja missä tapahtuu uhkaavia tilanteita. (Roberts 2006). Kun opettaja tietää, mitä paikkoja pitää silmällä, hän voi helpommin havaita kiusaamistapauksia, joista ei ole ollut tietoinen.

Hamarus (2008) ehdottaa, että opettaja kyselee epäillyistä kiusaamistilanteista koulun aikuisilta. Koulunkäyntiavustajat, siistijät, terveydenhoitaja tai keittäjät ovat voineet huomata

sopimatonta käyttäytymistä. Kiusaamista tapahtuu eniten välitunneilla, tyypillisesti välituntivalvonnan ja oppitunnin alkamisen välisenä aikana (Salovaara & Honkonen 2011).

4.1 Epäsuorat vaikutuskeinot

Opettajan työ on perinteisesti ollut yksinäistä, ja opettaja on vanhanaikaisen mallin mukaan huolehtinut oman luokkansa asioista. Nykyaikainen koulu painottaa kasvavissa määrin päivittäistä ja laajaa yhteistyötä vanhempien, kollegoiden, koulun henkilökunnan ja valtakunnallisten projektien, kuten Kiva Koulu -yhteisön, kanssa. Tässä tutkimuksessa keskitytään ainoastaan toimiin, jotka yksittäinen luokanopettaja voi toteuttaa arjen työssä suorasti. Muiden tahojen konsultoiminen ja hyödyntäminen on aina suositeltavaa, mutta näitä keinoja ei eritellä tässä tutkimuksessa.

Opetushallituksen seurantaraportissa (2009) mainitaan, että poliisi on mukana kiusaamistapauksien selvittämisessä “yllättävän usein”. Poliisi on ollut mukana selvittelyssä 400 peruskoulussa, ja rikosilmoituksia on tehty noin 300 peruskoulussa. Poliisin roolia, rikosilmoituksen prosesseja ja tuloksia ei ole Opetushallituksen mukaan tutkittu riittävästi.

4.1.1 Säännöt luokassa

Koulujen ja luokkien järjestyssäännöt ovat hyvin usein kieltomuodossa ja ylhäältä tulevan auktoriteetin määräämiä. Huonosti rakennetuissa luokkasäännöissä pyritään ensisijaisesti rankaisemaan huonosta käytöksestä. Rankaisua painottavat säännöt jäävät teosta irralliseksi ja ovat vaikeita, sillä negatiiviset säännöt eivät ohjaa lasta oikeanlaiseen käytökseen. Kiusaamisen kannalta hyviä ovat neuvot, joissa oppilaita pyydetään ilmoittamaan kiusaamistapauksesta aikuiselle, koska puhuminen johtaa positiivisiin seurauksiin, kuten luokkahengen paranemiseen. (Salovaara ja Honkonen 2011).

Kiusaamiseen opettajalla ja luokalla tulee olla nollatoleranssi. Asenteet, joissa kiusaamista pidetään luonnollisena osana kilpailevaa käyttäytymistä, tulee kitkeä pois sekä aikuisista että lapsista. Yhteisöllisyyden puute ja stressi koulussa voivat johtaa koulukiusaamisen hiljaiseen hyväksymiseen. (Geffner, Loring & Young 2001).

Olweus (1992) listaa kolme hyvää perussääntöä luokkaan ovat: 1) luokka on vapaa kiusaamisesta, 2) kiusattua pitää auttaa ja 3) syrjään jätetty otetaan mukaan. Tärkeintä sääntöjen luomisessa on lasten osallisuus, yksinkertainen sanallinen muotoilu, positiivinen esitysasu ja johdonmukaiset, selväksi tehdyt seuraamukset (Salmivalli 1998).

4.1.2 Ehkäiseminen osana havainnointia

Jos oppilaat näkevät kiusaamista aikuisia useammin, onko kiusaamisesta keskusteleminen luokan kanssa osa havaitsemistyötä? Onko tehokkaampaa kasvattaa oppilaat kertomaan kiusaamisesta sen sijaan, että opettaja pyrkii näkemään kaiken itse?

Opettajan on suositeltavaa keskustella lapsille, jotka tietävät kiusaamistapauksesta. Sen lisäksi, että sivustaseuraajaoppilaalla on arvoa havainnoimisessa, hänen huomiotta jättäminen voi johtaa ongelmien paisumiseen. Oppilaan itsetuntoa tulee tarkkailla, sillä heikon itsetunnon omaava lapsi lähtee helposti mukaan kiusaajan sosiaaliseen ympyrään ja kiusaamistoimintaan. Jos oppilaalle antaa myönteistä palautetta aina, kun tämä ottaa kantaa ja kertoo aikuisille kiusaamisesta, hän ei tavoittele huomiota negatiivisin keinoin. Kiusaamisen seuraajille voi ehdottaa, että he tukevat kiusattua ja viettävät enemmän aikaa tämän kanssa. Oppilaalle tulee painottaa, että kiusaamisesta kertominen ei ole kantelua ja että kiusaajan tukeminen ja mukana nauraminen on kiusaamista. Toivottu käyttäytyminen tulee palkita. (Hamarus 2012).

Mannerheimin lastensuojeluliiton kiusaamisen ehkäisemistyö käyttää metodeinaan tukioppilaita. Lastensuojeluliitto perustelee, että kiusatut eivät halua kertoa ongelmasta

aikuisille, koska heistä tuntuu, ettei aikuinen halua puuttua asiaan. Lastensuojeluliitossa uskotaan, että oppilaat luottavat toiseen oppilaaseen enemmän. (MLL nettisivut).

4.2 Dokumentointi

Opettajan tulee kirjata ylös vähäiseltäkin vaikuttavat tapaukset. Ylös tulee kirjata tapaukset, joissa on pyydetty toista aikuista puuttumaan kiusaamiseen. Kaikki puuttumismenettelyt tulee olla ylhäällä ja niihin tulee kuulua suunnitelmat, joilla varmistetaan, ettei kiusaaminen jatku. (Hamarus 2012).

Puuttumisen keinot pitää määrittää kouluissa tarkasti. Raportoituina dokumentteina tulee löytyä, kuka tai ketkä käsittelevät asiaa, miten kiusaamistapaukset hoidetaan, miten asiasta tiedotetaan, miten tilanteen seuraaminen järjestetään ja miten tukioppilaat, vanhemmat ja moniammatilliset yhteistyötahot ovat olleet toiminnassa mukana. (Hamarus 2008).

Dokumentointiin tulee lisätä kaikki verkosta ja puhelimesta talteenotetut loukkaavat viestit, vaikka ne olisi lähetetty nimettömänä. Kyseessä on yleensä sama kiusaaja, joka yrittää piiloutua internetin kasvottomuuden taakse. (Hamarus 2012).

5 Koulukiusaamiseen puuttuminen

Ennen kuin opettaja voi puuttua kiusaamisprosessiin, hänen tulee tuntea kiusaaminen ilmiönä perinpohjaisesti. Kiusaaminen on hyvin harvoin vain kiusatun ja kiusaajan välinen asia. Koululuokassa vallitsevat monimutkaiset vertaisryhmäkäytännöt, jotka selittävät oppilaiden häiriökäyttäytymistä. Opettajan tulee tietää kaikki kiusaamisessa olevat osapuolet, millaista roolia kukin oppilas käyttää kiusaamisen jatkumisessa. Kiusaaminen ei pääty, jos luokan

sosiaalisessa hierarkiassa hyväksytään kiusaajan toimet. Luokkatasoakin voimakkaammin kiusaamisprosessin yhteisöllisiin aspekteihin vaikuttavat luokan sisäiset pienryhmät ja verkostot, joita oppilaat keskenään muodostavat. (Salmivalli, 1999).

Kiusaaminen on sosiaalista käyttäytymistä, eikä yksilön toimintaa voida arvioida tai korjata ilman, että puututaan koko tämän sosiaalisen piirin toimintaan. Kiusaaminen rakentuu vuorovaikutussuhteissa. Kiusaajan ja kiusatun välinen vuorovaikutussuhde on jokaiselle tapaukselle omapiirteinen, mutta ilmenee koulussa aina samanlaisena: toinen loukkaa ja toinen alistuu. (Pörhölä 2008).

Luokassa, kuten kaikissa ihmisten yhteisöissä, vallitsee sosiaalinen hierarkia. Vertaisryhmässä tapahtuva sosiaalinen aggressio ja dominanssijierarkiat ovat ihmisille luontainen tapa käyttäytyä. Sosiaalis-biologiset aspektit tulee huomioida, kun koulussa yritetään saada muutosta kiusaamistilanteessa. Vaikka käyttäytymistapa on ihmislajille ominaista, sen seuraukset voivat olla negatiivisia, kuten esimerkiksi kiusaamista, josta kärsii jokaisen osapuolen kehitys. Sosiaalisia konstruktioita tai vertaisryhmän ahdistelua ei voida poistaa kokonaan, mutta sen negatiivisia seurauksia voidaan vähentää kasvatustyöllä. Toimenpiteet sosiaalisen hierarkian muuttamiseksi eivät saa olla liian radikaaleja, sillä oppilaat kokevat epävarmuutta ja pelokkuutta, jos heidän sosiaalisia hierarkioitaan aletaan purkamaan aggressiivisesti. On muistettava, että koulu rakentaa sosiaalisia hierarkioita myös itse. Luokat jaotellaan ikäryhmiin ja vanhemmat oppilaat koetaan hierarkiassa korkeammalle. (Sanders & Phye).

Opettajan toimimattomuus kiusaamista kohdatessa luo oppilaille mielikuvan, että aggressiivinen käyttäytyminen on hyväksyttävää. Aikuisten puuttumattomuus tulkitaan oppilaiden silmissä äänettömäksi hyväksymiseksi (tacit approval). Opettajat saattavat olla puuttumatta kiusaamiseen, jos he kokevat taitonsa kohdata koulukiusaamista riittämättömiksi. Toimiva kiusaamistyö edellyttää asiaankuuluvien opettajan taitojen kouluttamista. Keskeisiä asioita opettajien koulutuksessa ovat menestyvä puuttumisohjelma, vahvistaa opettajien uskoa

omiin kykyihin ja puuttumisen merkityksen ymmärtäminen. (Geffner, Loring & Young 2001). Hamarus painottaa, että puuttumisen täytyy olla jämäkkää, sillä jos kiusaamiseen puututaan lepsusti, kiusattu ei enää kerro aikuiselle kiusaamisesta, kun se jatkuu.

5.1 Millainen on rakentava tapa keskustella oppilaan kanssa?

Toimiva vuorovaikutus oppilaan kanssa rakentuu oikeanlaisista viesteistä. Oppilaalle tulee puhua tämän ikätasolle sopivalla tavalla. Lisäksi on erittäin tärkeää, että opettaja välittää auktoriteetilleen sopivia viestejä, jotka toimivat oppilaan käytöstä rakentavasti, eikä koskaan aseta oppilaan itsetuntoa tai asennetta koulujärjestelmää kohtaan ristiriitaiseen asemaan. Vuorovaikutuksen pilaavia kompastuskiviä voidaan jakaa kahteentoista osa-alueeseen: määrääminen, uhkailu, saarnaaminen, ehdottelu, luennointi, tuomitseminen, nolaaminen, analysointi, yhtä mieltä oleminen, rauhoittelu, kuulusteleminen ja leikiksi lyöminen. (Gordon 2006) Kaikissa kompastuskivissä yhteistä on se, että ne pyrkivät muokkaamaan oppilaan käytöstä keinoilla, jotka eivät ole oppilaslähtöisiä. Opettajan ja oppilaan välille tulee luoda vahva luottamussuhde, jonka jälkeen on mahdollista keskustella ongelmatilanteista oppilaslähtöisesti ja rakentavasti. Gordon (2006) jättäisi oppilaalle vastuun omien ongelmien ratkaisemiseksi. Parhaiten opettaja auttaa tätä, kun kuuntelee aktiivisesti oppilastaan ja antaa rakentavaa palautetta. Aktiivinen palaute ei saa olla mekaanista, teeskentelevää ja manipuloivaa: sen täytyy viestiä aitoa empatiaa ja luottamusta. Gordonin mukaan palautteen tulee johtaa seuraamuksiin, jotka sovitaan oppilaan kanssa yhdessä.

Palautteen voi toteuttaa keskustelutilaisuudella, joka noudattaa opettajan asettamaa selkeää kaavaa. Keskustelutilaisuuden tarkoituksena on 1) todeta avoimesti, että kiusaamista tapahtuu, 2) identifioida kiusaajan käyttäytymismallit väärinä, 3) pohtia yhdessä käyttäytymisestä johtuvat seuraamukset ja 4) sopia, että opettaja valvoo seuraamusten kommunikointia sekä kiusaajalle että kiusatulle. Kiusaamisen purkuprosessin alkuvaiheessa ei tule pyytää

anteeksipyyntöä. Kiusattu ei koe anteeksipyyntöä tai kädenpuristusta aitona, sillä aggressiivisesta kohtelusta on kulunut liian vähän aikaa. (Barton 2003).

5.2 Kiusaajan kohtaaminen

Höistad (2003) uskoo, että puuttumistyön ensimmäinen vaihe on saada kiusaaja myöntämään, että kiusaamista tapahtuu. Höistad korostaa, että kiusaajalle ei kuitenkaan kerrota, kuka on kertonut aikuiselle asiasta, vaan asian ilmoitetaan olevan koulun henkilökunnan tiedossa.

Pikas (1992) pitää suositeltavana, että kiusaaja saa selittää tekonsa ilman aikuisen painostusta. Höistad painottaa, että kiusaajalle tulee tehdä heti keskustelun alussa selväksi, mikä on koulun kanta kiusaamiseen. Sekä Pikas että Höistad uskovat, että kiusaajan täytyy itse pystyä tarjoamaan vaihtoehtoja siihen, miten kiusaaminen saadaan päättymään.

Kiusaajaa ei tule asettaa roolinsa vangiksi. Kiusaaminen on vain yksi tapa hakea huomiota ja hyväksyntää. Kun oppilas ymmärtää, että on muitakin tapoja tulla huomioituksi sosiaalisessa ympäristössään, hän voi toteuttaa itseään eri tavalla. Koululuokan sosiaalinen ympäristö voi ohjata oppilasta kiusaajan rooliin. Kiusaajan käyttäytymistä tulisi tarkkailla siinä sosiaalisessa ympäristössä, jossa sitä ilmenee. (Salmivalli 1998). Kun kiusaajia on useita, kiusaamiseen liittyvä syyllisyys vähenee (Olweus 1992).

Kiusaajan käyttäytyminen voi toimia roolimallina oppilaille, joilla on kiusaajaa heikompi itsetunto. Etenkin toveriensa joukossa epävarmaksi itsensä kokevat oppilaat voivat tulla riippuviksi itsevarmasta kiusaajan mallista. Mallioppimisen vaikutus kasvaa, jos kiusaaja nähdään rohkeana ja vahvana. (Olweus 1992).

Kiusaaja on usein sosiaalisesti lahjakas yksilö. Jos lapsi on taitava sosiaalisten suhteiden muokkaaja, opettaja voi ohjata kiusaajan energiaa positiiviseksi. Älykäs oppilas ymmärtää, että hän voi saada tunnustusta yhteisössä luomalla luokalle hyvää mieltä. Jos kiusaamista on

tapahtunut pitkään, täytyy kiusaajan kuitenkin pyytää ensin aidosti anteeksi. Muuten ystävällinen käytös on epäluotettavaa. (Hamarus 2012).

5.2.1 Rangaistukset ja seuraamukset

Kasvatuskeinona rangaistukset eivät ole toimiva malli, sillä rangaistukset eivät ole luonteeltaan rakentavia eivätkä positiivisia. Käytössääntöjä rikkonutta oppilasta tulisi rankaisemisen sijasta ohjeistaa “käyttäytymisen seuraamuksista” ja tekojen “hyvittämisestä”. Määräämällä selkeät seuraamukset tekojen jatkuessa oppilas alkaa itse valvoa omaa käytöstään. Kun puhutaan seuraamuksista, väärät teot ovat tästä lähtien oppilaan oma valinta. Seuraamuksilla tulisi olla looginen yhteys tekoon. Koulukiusaamisessa tämä seuraus voisi olla esimerkiksi anteeksipyyntö, viesti huoltajille tai hajoitetun tavaran korvaaminen. Opettaja ei saa olla kiihtynyt antaessaan seuraamusmääräyksiä eikä antaa niitä äkkiseltään. Opettajan tulee miettiä seuraamukset ajan kanssa etukäteen. (Saloviita, 2014). Olweuksen (1992) mielestä seuraamusten tulee olla helposti annettavia. Niiden tulee aiheuttaa jonkin verran epä mukavuutta olematta vihamielisiä. Huomioon tulee ottaa oppilaan ikä ja persoonallisuus. Jollekin oppilaalle ahdistava kokemus voi olla toiselle rentouttavaa. Esimerkiksi hiljaa istuminen voi toimia eri tavalla erilaisille persoonille.

5.2.2 Sopimus

Koulukiusaajan kanssa on mahdollista tehdä asiallinen, kirjallinen sopimus hänen käyttäytymisensä korjaamisesta. Aluksi määritellään oppilaan käyttäytyminen. Opettaja selvittää, että oppilaan käyttäytyminen on huolenaihe ja hän toivoo tähän muutosta. Oppilaalle pitää tehdä selväksi, että käyttäytymisen muuttumisella olisi positiivinen vaikutus luokkahuoneessa ja oppilaan vertaissuhteissa. Käyttäytymisen määrittely ei ole vain puheen tasolla, vaan opettajan tulee kerätä dataa ja kirjata ylös tapaukset, joihin kiinnittää huomiota.

Opettajan tulee täsmentää, että sopimuksen rikkomisesta on seuraamuksia ja noudattaminen johtaa oppilaan positiivisempaan kohteluun. Opettajan tulee rakentaa oppilaan itsekuvaa kohti positiivista määrittämällä hänen vahvuudet ja ongelma-alueet. Käyttäytymiselle tulee sopia selkeä päämäärä. Oppilalle voidaan määrätä kohteliaita tekoja, jotka siirtävät voimavaroja pois negatiivisesta ja aggressiivisesta. Sopimuksessa määritellään, kuka aikuinen valvoo sopimuksen toteutumista ja millä tavalla. Oppilaan suostumus ja allekirjoitus vaaditaan, jotta sopimusta voidaan alkaa toteuttaa ja seurata säännöllisin määräajoin (Lane ja muut 2011).

5.2.3 Pikasin malli

Koulukiusaajan kanssa opettajan kannattaa käydä kahdenkeskisiä keskusteluja, joissa tulee päätyä yhteisymmärrykseen yksinkertaisesta asiasta eli siitä, että kiusaaminen ei ole hyvä ja olisi parempi, jos se loppuisi. Keskustelutekniikat voidaan jaotella kahtia. Opettaja voi käyttää suggestiivista metodia, jossa hän johdattelee oppilaan ajattelemaan samalla tavalla kuin opettaja. Toinen tapa on yhteisen huolen metodi, jossa opettaja luo mielikuvan, että sekä hän että puhuteltava oppilas ovat huolissaan kiusaamisen negatiivisista vaikutuksista. Kun huoli on yhteinen, voi oppilas alkaa itse miettiä ratkaisukeinoja. (Pikas 1990).

Pikasin malli tarjoaa antisosiaalisesti käyttäytyvälle oppilalle mahdollisuuden muuttaa käytöstään positiiviseksi tarjoamalla vaihtoehtoisia toimintamalleja. Ensimmäisessä keskustelutuokiossa oppilas yrittää itse keksiä tapoja parantaa käytöstään, mutta jos hän aidosti ei keksi, miten toimisi toisin, voi aikuinen antaa esimerkkejä. Lasta ei voi pakottaa muuttamaan, vaan muutoksen on oltava oma-aloitteinen. Kiusatulle Pikasin metodissa painotetaan, että hän saa vapaasti puhua kiusaamisesta: sitä ei tarvitse piilotella eikä hävetä. Rakentavia keskustelutapaamisia pidetään niin kauan, että yhteisenä ongelmana pidetty tilanne on ratkaistu. (Sullivan 2011).

5.2.4 Vertaissovittelu

Vertaissovittelun tavoite kiusaamistapauksissa on luoda kiusatulle oppilaalle turvallinen tunne, ettei ilkeyksiä tapahdu enää tulevaisuudessa. Vertaissovittelu perustuu vapaaehtoisuuteen, joten jos kiusaaja on saatu sovittelemaan tämän omasta tahdosta, hän hyväksyy sovittelun ehdot (Gellin 2011). Vertaissovittelutyö vaatii koko koulun perehtymistä sovitteluprosessiin. Työkaluna opettajan tulee käyttää vertaissovittelua vain, jos oppilaat tietävät, mitä sovittelutyö tarkoittaa. Muuten sovittelu jää pinnalliseksi eikä haluttuja tavoitteita saavuteta.

VERSO-vertaissovitteluohjelma on suomalainen projekti, joka välittää koulutusta kaikille peruskoulun luokkatason opettajille ja varhaiskasvattajille. Tavoitteena on tarjota kouluille mahdollisuus yksinkertaiseen ja toimivaan metodiin sopia riitatilanteita. (VERSO internetsivut).

Vertaissovittelua käytetään useimmiten tapauksissa, joissa ongelmat eivät ole toistuvia eivätkä liian vakavia. VERSO:n internet-sivuilla todetaan, että sovittelua suoritetaan esimerkiksi kun oppilas on etuillut tai tuuppinut toista ruokajonossa, lainannut omaisuutta ilman lupaa tai oppilaat ovat tapelleet.

5.3 Kiusatun tukeminen

Kiusaaminen johtaa uhrin itsetunnon alenemiseen. Cowie ja Dawn (2008) pitävät ensisijaisen tärkeänä, että opettaja tukee lapsen sisäisiä vahvuuksia, jotta kiusattu voi yhteistyössä aikuisen kanssa löytää hänelle itselleen toimivimmat keinot vaikean tilanteen kohtaamiseen. Cowie ja Dawn muistuttavat, että kiusattu on pitkään piilottanut ja salannut tunteitaan, jotka voivat nousta vahvasti pintaan kiusaamisen tullessa aikuisten tietoon. Tunteiden käsittely pitää suorittaa tavalla, joka kohottaa lapsen itsetunoa eikä aseta häntä tuntemaan syyllisyyttä kiusatun roolista.

Aikuisen ensisijainen tehtävä on kertoa kiusatulle, mistä kiusaaminen johtuu. Lapsen täytyy ymmärtää, että kiusaaminen ei johdu siitä, että kiusattu olisi huono, mitätön tai vääränlainen. Kiusatun täytyy ymmärtää, että hän itse ei ole syyllinen kiusaamiseen vaan kiusaaminen on yhteisössä tapahtuva prosessi, jonka uhriksi hän on jostain syystä joutunut. Aikuinen voi kertoa, että kiusaaja hakee itselleen asemaa yhteisössä. Kiusaajan toimet kannattaa kyseenalaistaa. Onko kyseenalaisesti hankittu valta-asema tavoiteltava tai hyvä asia? (Hamarus 2012). Höistad toteaa kiusatun kohtaamisessa riskiksi, että kiusattu ei koe itseään kiusatuksi tai kieltää kaiken. Tästä syystä keskustelun alkuvaiheessa tulisi kiusatun kanssa käydä tarkasti läpi, mitä on tapahtunut, ketkä ovat olleet mukana kiusaamistilanteessa ja mikä on koulun kanta asiaan. (Höistad 2003).

Opettaja voi avoimesti pyytää apua oppilailta, jotka ovat kiusaamisprosessin ulkopuolella. Opettaja voi luoda järjestelmän, jossa ystävälliset ja muut huomioonottavat oppilaat palkitaan luokassa. Oppilaiden on helpompi hyväksyä kiusaamisen vastainen ilmapiiri, jos he kokevat, että toiminta saa heidät tuntemaan olonsa arvostetuksi ja suhteellisen pidetyksi. (Olweus 1992). Opettaja voi rakentaa puuttumistyötä luokassa positiivisen kautta, sillä kiusaamisen loppuminen on hyvä ja tavoiteltava asia.

Vaihtoehtoinen tapa estää kiusaamista on ystävystyttäminen (befriending). Käytännössä tämä toimii niin, että kiusatun vertaisryhmästä, vanhemmista oppilaista tai aikuisista valitaan vapaaehtoinen oppilas, joka kaveeraa kiusatun kanssa. Ystäväjärjestelmää on kokeiltu ainakin Isossa-Britanniassa. Kiusatun tai muuten yksinäisen oppilaan "kaveri" voi tehdä kiusatun kanssa esimerkiksi läksyjä koulun jälkeen ja keskustella vaivaavista asioista.

Ystävystystämiskokeilulla on ollut positiivisia tuloksia varsinkin kiusatun positiivisen minäkuvan rakentamisessa. (Sanders ja Phye 2004). Ystävän ei tarvitse olla teennäisesti valittu, vaan tavoitteena on aidot kaverisuhteet. Cowie & Dawn (2008) painottavat, että kaverin valintakriteerinä voivat olla yhteiset mielenkiinnon kohteet, harrastukset tai jokin, mistä molemmat nauttivat vapaa-ajallaan. Ystävän positiivisiin seikkoihin Cowie ja Dawn

luettelevat itsetunnon molemminpuolisen vahvistumisen, vertaissuhdeverkon laajenemisen muihinkin oppilaisiin, lapsen sosiaalisen kehittymisen ja suojelun kiusaamiselta.

Luokan vaihtaminen sen sijaan ei ole hyvä ratkaisu kiusatun ongelmiin. Salmivallin (1998) mukaan kiusatun asema säilyy pysyvänä ominaisuutena luokkaa vaihdettaessa. Kiusattu pelkää uudessa luokassa uhriksi joutumista ja muut oppilaat havaitsevat epävarmuuden nopeasti. Kiusattu koetaan ulkopuoliseksi ja kiusaaminen jatkuu. (Salmivalli 1998).

6 Pohdintaa

Kasvatustieteellisessä kirjallisuudessa on määritelty hyvin moniulotteisesti, miten kiusaamisprosessi etenee ja kuinka sen purkamistyö on mahdollista toteuttaa. Suomen lait, opetushallinto ja koulujen käytännöt ovat perusteltuja ja asiallisia, joskin niiden käytännön toteutusta valtakunnallisesti on vaikea selvittää, sillä käytännöt vaihtelevat koululta toiselle. Tutkielma pystyy määrittämään tärkeimmät menetelmät koulukiusaamisen havainnoinnin ja siihen puuttumisen kirjallisuudessa, mutta konkreettiset arjen toimintamallit koulukiusaamisen kohtaamisessa jäävät vielä spekulointitasolle. Selvää kuitenkin on, ettei koulukiusaamiseen puuttumista voi toteuttaa puolivillaisesti. Pelkkä ilmapiirin kohentaminen ja ehkäisevä työ eivät ole riittäviä toimintakeinoja, sillä luokan ilmapiiri ei ole suoraan verrattavissa kiusaamisen määrään (Salmivalli 2010). Koulukiusaamiseen puuttuminen kannattaa, sillä kiusaaminen on mahdollista saada loppumaan – tämä on havaittu lukuisissa kokeiluissa ja tutkimuksissa, joissa käsiteltiin koko koulun suhtautumista ja sitoutumista kiusaamisen vastaiseen työhön (Sullivan 2011).

Luokanopettaja tarvitsee paljon resursseja ja ammattitaitoa kiusaamistyössä. Ennen kuin luokanopettaja voi edes havainnoida koulukiusaamista, hänen tulee pohtia läpi kaikki

mahdolliset tavat, paikat ja ajankohdat, joissa kiusaamista mahdollisesti tapahtuu. Opettaja ei voi nähdä kaikkea, eikä edes suurinta osaa oppilaiden keskinäisestä kanssakäymisestä. Siksi havaitsemisen kannalta tärkein toimenpide on luoda kouluun käytännöksi normi, jossa kiusaamisesta kerrotaan heti aikuiselle. Koulusta täytyy löytyä aikuinen, johon oppilas aidosti luottaa. Nykyinen malli Suomen kouluissa on luoda koulukiusaamisen vastainen työryhmä, johon kuuluu yleensä 2-3 henkilöä. (Salovaara & Honkonen 2011).

Alistaminen kuuluu lapselle luonnollisiin toimintamalleihin, mutta opettajan tulisi pyrkiä kasvatustoimella ohjaamaan lasta käyttäytymään soveliaammilla ja vähemmän haitallisilla tavoilla. Koulukiusaamisen havaitseminen ja siihen puuttuminen ovat osa luokanopettajan työtä, ja tähän työtehtävään tulee opettajilla olla riittävät tietotaidot. Monesti opettajalla ei kuitenkaan ole riittävää käytännön kokemusta koulutyöstä tai asiaan liittyvää koulutusta. Opettajan kokema riittämättömyys kiusaamisen edessä voi pahimmassa tapauksessa johtaa silmien sulkemiseen kiusaamiselta. (Hamarus 2008) Opettajien tulisi harjoitella erityisesti tunnistamaan lapsien vertaisryhmien sosiaalista hierarkiaa ja näkemään, milloin oppilasryhmä alistaa yhtä jäsentään.

Kiusaamisen havaitseminen ja kohtaaminen on jatkuva prosessi, jota toteutetaan jokaisessa koulussa. Aiheen laajuus ja tärkeys ovat syitä lukuisille jatkotutkimuksille aiheesta. Erityisesti aikuisten sokeus ja riittämättömyys kiusaamisen edessä ovat asioita, joihin tulevien kasvatusalan ammattilaisten tulee panostaa.

Kiusaamista ei tulisi käsitellä vain koulun sääntöjen vastaisena, vaan lasten terveyttä ja kehitystä vaarantavana tekijänä, joka tapahtuu vertaisryhmissä ja johon johdonmukainen puuttuminen on jokaisen koulun aikuisen velvollisuus.

7. Lähteet

Barton, Elizabeth A. 2003 Bully prevention – Tips and Strategies for School Leaders and Classroom Teachers. Thousand Oaks, California USA: Corwin Press

Cowie, Helen & Dawn, Jennifer 2008. New perspectives on bullying. Berkshire, UK: McGraw-Hill/Open University Press.

Geffner, Robert A., Loring, Marti ja Young, Corinna. 2001. 2. uudistettu painos BULLYING BEHAVIOR – Current Issues, Research and Interventions. Binghamton, New York USA: The Haworth maltreatment and Trauma Press

Gellin, Maija 2011. Sovittelu koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus

Gordon, Thomas 2006. Toimiva koulu, Jyväskylä, Gummerus Kirjapaino Oy

Hamarus, Päivi 2006. Koulukiusaaminen ilmiönä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hamarus, Päivi 2008. Koulukiusaaminen: huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.

Hamarus, Päivi 2012. Haukku haavan tekee : puututaan yhdessä kiusaamiseen Jyväskylä, PS-kustannus

Herkama, Sanna 2012 Koulukiusaaminen: Loukkaavat vuorovaikutusprosessit oppilaiden vuorovaikutussuhteissa, Jyväskylän yliopisto, väitöskirja. Saatavilla:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40393/978-951-39-4914-3.pdf?sequence=1>

Höistad, G. (2003). Irti kiusaamisen kierteestä: Opas kouluille ja kasvattajille. Helsinki: Kirjapaja.

KiVa Koulu. Kiusaamisen vastaiset toimenpiteet koulussa ja kotona: Toimenpiteet koulussa. Haettu 18.2.2016. Saatavilla: http://www.kivakoulu.fi/toimenpiteet_koulussa

Lane, K. L., Menzies, H. M., Bruhn, A. L., & Crnabori, M. (2011). Managing challenging behaviors in schools: Research-based strategies that work. New York: Guilford Press.

Mannerheimin lastensuojeluliitto: tukioppilastoiminta

<http://www.mll.fi/kasvattajille/tukioppilastoiminta/aineistot/koulutusmateriaalit/kiusaamisen-ehkaiseminen/>

Mannerheimin lastensuojeluliitto: ohjeet nettikiusatulle

http://www.mll.fi/nuortennetti/mina_ja_media/nettikiusaaminen/jos_sinua_kiusataan_netissa/

Naylor, P., Cowie, H., Cossin, F., de Bettencourt, R. & Lemme, F. 2006. Teachers' and pupils' definitions of bullying. *British Journal of Educational Psychology*

Olweus, Dan., & Mäkelä, Maija. (1992). *Kiusaaminen koulussa*. Helsinki: Otava.

Opetushallitus. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Haettu 8.3.2017.

Saatavilla:

http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Perusopetuslaki

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131267#Pidp156016>

Pikas, Anatol 1990 Irti Kouluväkivallasta, Oy Ylä-Vuoksi, Imatra

Poutala, Markku. (2010) Opettajan valta ja vastuu. Jyväskylä PS-kustannus

Pörhölä, Maili. 2006. Turvallisten kehityspolkujen tukeminen oppilaiden vuorovaikutuksessa: koulukiusaaminen terveystiedon opetuksen haasteena. Teoksessa Autio, M., Eräranta, K., Myllyniemi, S. (toim.). Polarisoituva nuoruus? Helsinki: Hakapaino Oy

Rimpelä, Matti ja Fröjd, Sari 2009, Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen perusopetuksessa, Opetushallitus

http://www.oph.fi/download/124847_Hyvinvoinnin_ja_terveyden_edistaminen_perusopetuksessa_2009.pdf

Roberts, Walter B. Jr. 2006 Bullying from both sides. Thousand Oaks, California USA: Corwin Press

Salminen, Ari (2011). Mikä on kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja, opetusjulkaisuja 62, julkisjohtaminen 4. Vaasa. Haettu 8.3.2017. Saatavilla:

http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Salmivalli, Christina 2010. 2. uudistettu painos. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, Christina 1999. Koulukiusaaminen ryhmäilmionä. Helsinki: Gaudeamus.

Salovaara, Reija ja Honkonen, Tiina 2011, Rakenna hyvä luokkahenki. Porvoo: PS-kustannus

Sanders, Cheryl ja Phye, Gary (2004) Implications for the Classroom, Lontoo, Elsevier Inc.

Sullivan, Keith (2011). The Anti-Bullying Handbook (Second edition) Lontoo: Sage

Publications

VERSO-vertaissovitteluohjelma internetsivut

<http://www.sovittelu.com/vertaissovittelu/index.php>